

Háború és trauma

A kelet-ukrajnai front a kárpátaljai katonák visszaemlékezései alapján*

EDINA BARATÉ

War and Trauma. The Eastern-Ukrainian Front in the Recollections of Transcarpathian Soldiers

Keywords: oral history, Eastern Ukraine, war, military, Hungarians in Ukraine, post-traumatic stress

A kelet-ukrajnai, 2014 óta mindmáig hibrid háborúként emlegetett konfliktushelyzet több ezer ember életét követelte, köztük civilekét és katonákét egyaránt, s mindemellett százezrek kényszerültek elhagyni otthonaikat az ellehetetlenült életkörülmények miatt. A háború nemcsak gazdasági vagy fizikai károkat okozott, hanem egy sokkal intenzívebb és mélyebb sérülést is, amely a háborúban részt vett katonák társas kapcsolataira, valamint belső lelki egyensúlyára is rányomta bélyegét. Vizsgálatom során így arra keresem a választ, hogy milyen módon jelenik meg a katonák élettörténeteiben az az időszak, amelyet a kelet-ukrán háborúban töltöttek, továbbá az is, hogy milyen hatást gyakorolnak a hétköznapokra az ott megélt események.

A kelet-ukrajnai háború és kialakulásának előzményei

1991. augusztus 24-én vált függetlenné a Szovjetunióból kiváló Ukrajna. A függetlenséget követően az ország élén álló politikusok hol az Európai Unió, hol pedig Oroszország irányában próbálták integrálni az országot.

Csaknem egy évtizedet igénylő előkészítő munka után 2013 novemberének végén tervezte Ukrajna aláírni az Európai Unióval a Társulási Megállapodást (Association Agreement), ám Ukrajna visszalépett az aláírástól. A történetek hatására Kijevben, majd országosan is tiltakozások kezdődtek, amelyek 2014 februárjában véres utcai harcokba torkolltak. Viktor Janukovics államfő elmenekült az országból, a kormányfő pedig lemondott. Márciusban Oroszország elfoglalta a Krímet, áprilisban pedig a két legkeletibb megye, Donyeck és Luhanszk területén kezdődtek a terület birtoklásáért súlyos harcok, melyek mind a mai napig nem értek véget.

Az országban 2014 és 2015-ben összesen hat ízben indult mozgósítás. Ukrajna nyugati részén, legfőképp Kárpátalja és Ivano-Frankivszk megyében sorra hagyták el

* Készült az ELTE Márton Áron Szakkollégiumi Program Jogi és Társadalomtudományi Műhelyének támogatásával. Témavezető: Fedinec Csilla.

otthonaikat a mozgósítás által érinthető férfiak. Oleg Bojkónak, az ukrán hadsereg vezérkari főnöksége védelmi és mozgósítás-tervezési főosztályvezetőjének elmondása alapján Kárpátalján a mozgósítás által érintett személyek csaknem 75%-a elérhetetlennek bizonyult, mivel külföldön dolgoztak vendégmunkásként. (Origo 2015) Ez idő tájt gyakori jelenségnek számított az is, hogy a helyi lakosok békés tüntetés keretein belül a hadkiegészítő parancsnokság munkáját útlezárásokkal próbálták megakadályozni a behívók kézbesítésében. Szárnyra kapott egyebek között az a hír is, hogy Kárpátalján aránytalanul több behívót küldenek ki az embereknek, mint más megyékben. Ezt azonban az ukrán külügyminiszter, Pavlo Klimkin cáfolta. Elmondása alapján szó sem volt etnikai megkülönböztetésről a mozgósítások alatt. (Kocsis 2015) A mozgósítási hullámok során nagyjából 3000 főt hívtak be Kárpátaljáról, 80 kárpátaljai katona vesztette életét a harcokban (ebből 8 magyar nemzetiségű), valamint a hazatértek közül 38 főnek állapítottak meg hadirokkantsági ellátmányt. (24.hu 2016)

Trauma és poszttraumás stressz-szindróma (PTSD)

A háború mindig olyan élethelyzetet idéz elő, amelyben a társadalmi értékrend és viszonyrendszer felbomlik, valamint veszélybe kerül maga az élet is. Mindezek azonban nem maradnak következmények nélkül – főképp lélektani szempontból nem. A hibrid háború (MTI 2017) a hazatért katonák számára fizikai sérüléseik mellett talán még nagyobb sérülést okozott lelkiileg és mentálisan. Ennek okaként számtalan okot felhozhatunk, de a legfőbb talán mégis a felkészületlenség – individuális és nemzeti szinten egyaránt. Felmerülhet a kérdés, vajon a háború szörnyűségeit átélt katonák hogyan tudnak újra normális életet élni és beilleszkedni a társadalomba. Milyen segítségre van szükségük?

Számos szakirodalom foglalkozik a traumával és a traumák feldolgozhatóságával. Az eredeti pszichoanalitikus kontextus szerint a trauma hozzátartozik az ember társadalmi létehez, sőt mi több, alaptapasztalatként kíséri végig az egyénet, életútjától függetlenül. Az ember életére hatást gyakorló traumatikus emlékek lényegében társadalmi mivoltából erednek. Ám a valódi trauma, avagy traumatikus élmény erősen feszegeti a szavakba önthetőség határait – képes-e megérteni valaha egy kívülálló, amit ő maga nem élt át személyesen? A válasz: nem. Az traumatikus élmények a megfogalmazhatóság akadályai és a társadalom általi közömbösséggel magára hagyják, kirekesztik az egyént a fájdalomával. (Keszei 2012, 11–13. p.) Ami a tüneteket illeti, az egyes traumatikus eseményeket legtöbbször az erős negatív érzelem teszi maradandó emlékké, így tehát az érzelmek szerepe kiemelt jelentőséggel bír. Előfordul, hogy a traumatikus érzelmek gátolják a történetek felidézését, ám legtöbbször mégis ennek az ellenkezője történik. (Rubin 1995, 1–15. p.) Általában egy-egy emlék feldolgozhatatlansága a spontán, szándékolatlan felidezésben jelenik meg. Ekkor jelenik meg az elfojtás és a gondolatelterelés. (Keszei 2012, 16–17. p.)

Az általánosságban előforduló emberi tapasztalatoktól eltérő, pszichológiai szempontból traumatikus eseményt (pl. természeti katasztrófa, háború, autóbaleset) követően az egyénben kialakul egy szorongásos zavar, melynek következtében a fentebb felsorolt tüneteken kívül megjelenik az érdektelenség is a korábbi tevékenységek iránt, az elidegenedés másoktól, valamint vegetatív, diszfóriás és kognitív tünetek is jelentkezhetnek. (Unoka–Purebl–Túry–Bitter 2012, 156. p.)

Már a trójai háborút követő időszakból is maradtak ránk feljegyzések egy-egy trauma következtében megjelenő bénító félelelről. Hisztériának és szimulációnak hitték a traumán átesett háborús katonák tüneteit, azt gondolván, hogy csak ki akarnak bújni a harci kötelezettségeik alól. Aztán később, az első világháború idején már katonaszívnek, gránátnyomásnak vagy gránátsokknak, esetleg harctéri neurózisnak hívták (a pszichológiában shell shock néven vált ismertté), amelynek tünetei tömegesen jelentkeztek a túlélőknél. (Erős 2015, 137–148. p.) A rendellenességgel, vagy inkább betegséggel akkor kezdtek el jobban foglalkozni, amikor a vietnámi háborút túlélő katonák hasonló tünetekről, így tehát felfokozott éberségről, rémálmokról, emléktörésekről (flashback), a tudatot megszálló villanóképekről, hallucinációkról, szorongásról, remegésről, valamint hirtelen dühkitörésekről számoltak be. A közös pont mindannyiuk életében egy-egy életveszélyes helyzet átélése, esetleg közeli hozzátartozóik és egész addigi státusuk elvesztése volt. Így 1980-tól, az Amerikai Pszichiátriai Társaság önálló mentális eredetű rendellenességként állapította meg a tünetegyüttest, s poszttraumás stressz szindrómának (PTSD) nevezte el. A kutatásokból egyértelműen leszűrhető, hogy a PTSD esetében főképp háborús betegségről beszélhetünk. A vietnámi háborúban részt vett katonák csaknem negyede volt érintett a tünetegyüttesben. (Pemberton 2016, 113–114. p.)

A kutatásokból az is kiderült, hogy a poszttraumás stressz betegségben érintetteknel sokkal nagyobb az esély egyéb egészségügyi problémák kialakulására, mint például a diabétesz, szívbetegség, depresszió vagy függőségek. Ezek a személyek jóval nagyobb arányban lehetnek munkanélküliek, vagy jelentkezhetnek problémák a házasságukban. A PTSD sokszor azért is számít nagyobb problémának, mert a PTSD-ben szenvedő embereket környezetük gyakran nem veszi komolyan, vagy legalábbis nem akkora mértékben, mint egyéb betegségeknél, amelyek testi tüneteket produkálnak. A betegség során a félelemérzetért felelős ún. amigdala, az agyban mélyen fekvő neuroncsoport, nem mindig képes különbséget tenni a tényleges és a jelentéktelen veszélyforrások között, éppen ezért a betegségben érintetteknel, legfőképp a katonáknál nagyon sokáig fennállhatnak a bénító emléketörések, még ha a legkisebb dolgok is emlékeztetik a traumatikus élményre (pl. tűzijáték, kutyaugatás stb. – Pemberton 2016, 115–116. p.).

A terápia sokrétű lehet. Az embernek két lehetősége van: megváltoztatja a krízishelyzetet, vagy a tüneteket enyhítő módszereket választ. Ebben az esetben jelentkeznek az ún. önvédő mechanizmusok (pl. elfojtás, izoláció, szerepjátszás stb. – Friedrich 2017, 62. p.)

A kutatás módszertani jellemzői

Vizsgálatom során élettörténeti elbeszélések által a kelet-ukrán háborúban részt vett kárpátaljai katonák (önkéntes és korábban sorkatonai szolgálatot letöltött) háborús élményeit, emlékeit, tapasztalatait kívántam összegyűjteni és feldolgozni. Legfőképp arra voltam kíváncsi, hogy a megkérdezettek élettörténeteiben milyen helyet foglal el a szolgálati időszak, a kelet-ukrajnai megyékben töltött idő alatt milyen körülmények között teljesítettek szolgálatot, valamint arra, hogy az ott megélt események milyen hatást gyakorolnak napjainkban rájuk. Ezen kívül arra is kíváncsi voltam, hogy az önkéntes katonák esetében milyen motivációk jelentek meg a részvétel kapcsán.

A téma érzékenységből, aktualitásából és feldolgozatlanágából adódóan egyértelmű volt számomra, hogy lehetőség szerint élettörténeti interjúkon keresztül vizsgálódjam, ám ha a helyzet úgy kívánja, témaorientált életútinterjúk formájában tegyem azt. Az interjúalanyok felkutatásánál hólabda módszert alkalmaztam, ugyanis nehezen fellelhető minta lévén problémák léptek fel a felkutatást illetően. A hadkiegészítő parancsnokság, amely a mozgósításért felelős szervek egyike, csak hivatalos dokumentum ellenében szolgáltatva volna ki a kárpátaljai mobilizált személyek névsorát. A hólabda módszer alkalmazásával 17 potenciális interjúalanyra tettem volna szert, ám ezek közül három személy jelenleg külföldön dolgozik (főleg Csehországban), két személy nem szeretett volna beszélni a témáról, két személy pedig a háborúból való hazaérkezését követően véget vetett az életének.

A tényleges minta tehát tíz személyre redukálódott, amelyből hárman önkéntesen vettek részt a háborúban, heten pedig mozgósított, korábban sorkatonai szolgálatot betöltött személyek. Életkorukat tekintve 22 és 60 év közötti férfiakkal beszélhetünk, lakóhelyüket tekintve főképp a Beregszászi járásban, emellett a Munkácsi és az Ungvári járásban élők. A megkérdezettek fele magyar nemzetiségű (5 személy), három személy vegyes házasságból született, de a magyart tekinti anyanyelvének, ketten pedig ukrán nemzetiségűek. Interjúalanyaim iskolai végzettségük tekintetében megoszlanak: két személy egyetemi diplomával, három érettségi bizonyítvánnyal, négyen szakközépiskolai, egy személy pedig általános iskolai végzettséggel rendelkezik. Az interjúk időtartama átlagosan 67 perc, felvételük helyszíne főképp a Beregszászi járásban volt.

Személyiségjellemzők, önreprezentációk

Már az interjúk kezdetén feltűnt, hogy a legtöbb megkérdezett középiskolás kora óta katonára szeretett volna lenni. A katonaság tehát egyfajta presztízsként jelenik meg – olyan munka, amely némiképp társadalmi elismerést és „jó életformát” is jelent egyben. A mintába került személyek többségénél a katonai életformára való nyitottság a középiskola végeztével, a kötelező sorkatonai szolgálat keretein belül bontakozott ki. Egyik interjúalanyom azonban arról számolt be, hogy a háborúba való önkéntes csatlakozását is a katonai életre való érdeklődése motiválta, még ha ugyan veszélyesebbnek bizonyult is a kötelező sorkatonai szolgálat teljesítésénél. A katonai életforma a megkérdezettek szerint egyszerűnek bizonyul – az egyént nem terheli a mindennapok problémája, a megélhetéshez szükséges eszközökkel is el van látva, mindössze csak azokat a feladatokat kell elvégeznie, amikkel a felettese megbízza.

„(...) van, aki szereti ezt az életet, ezt a katonai életet. (...) Elmész oda, gyakorlatilag nincs családot, de ha van is, szereted azokat a körülményeket. Szeretsz inni, szeretsz bulizni, nincs benned annyira az a félelem, hogy most meg fogsz halni, akkor ez elég jó életforma.” (45 éves férfi)

„(...) otthon, na a civil életben kezdődik a sok gond, menni kell dolgozni, menni kell venni valamit, menni kell... Mindig gondolkodni kell valamin, hogy hogyan legyen tovább, igaz? Ott viszont nem gondolkodsz rajta, hogy jaj, most mi lesz ha...? Ott valahogy... Ott egyszerűen tudod, minden porcikáddal érzed, hogy túl kell, hogy éld, és min-

Interjú- alany sorszá- ma	Nemzetiség	Élet- kor	Iskolai végzettség	Foglalkozás	Részvétel jellege	Lakóhely	Az Interjú Időtarta- ma	Az Interjú körülményei és helyszíne
1.	magyar	25	egyetemi végzettség	testnevelést tanít	mobilizált (koráb- ban ha- tárór volt)	Munká- csi járás	89 perc	Egy kevésbé forgalmas kávézóban készült az interjú
2.	vegyes házasságból született, de a magyart tartja anya- nyelvének	35	szakközép- iskola	rendezvény- szervező cégnél dolgozik külföldön	mobilizált (koráb- ban sor- katona volt)	Ungvári járás	85 perc	Skype-os beszélgetés, mivel Cseh- országban tartózkodott az alany az interjúfelvétel idején
3.	magyar	29	szakközép- iskola	munkanél- küli	mobilizált (koráb- ban sor- katona volt)	Bereg- szászi járás	75 perc	Az interjú- alany ottho- nában készült az interjú
4.	magyar	60	érettségi bizonyít- vány	nyugdíjas	önkéntes katona	Bereg- szászi járás	65 perc	Az interjú- alany ottho- nában készült az interjú
5.	vegyes házasságból született, de a magyart tartja anya- nyelvének	22	érettségi bizonyít- vány	bolti eladó	önkéntes katona	Bereg- szászi járás	76 perc	Egy kevésbé forgalmas kávézóban készült az interjú
6.	ukrán	58	nyolc általános	építő- munkás	önkéntes katona	Bereg- szászi járás	64 perc	Az interjú- alany ottho- nában készült az interjú
7.	magyar	44	szakközépi skola	építő- munkás	mobilizált (koráb- ban sor- katona volt)	Bereg- szászi járás	78 perc	Az interjú- alany ottho- nában készült az interjú
8.	ukrán	45	egyetemi diploma	matema- tika- tanár	mobilizált (koráb- ban sor- katona volt)	Bereg- szászi járás	44 perc	Az interjú- alany munka- helyén ké- szült az interjú
9.	magyar	24	szakközépi skola	munkanél- küli	mobilizált (koráb- ban ha- tárór volt)	Bereg- szászi járás	49 perc	Az interjú- alany ottho- nában készült az interjú
10.	vegyes há- zasságból született, de az ukránt tartja anya- nyelvének	28	érettségi bizonyít- vány	internetszo- l-gáltató cégnél dolgozik	mobilizált (koráb- ban ha- tárór volt)	Munká- csi járás	40 perc	Egy kevésbé forgalmas kávézóban készült az interjú

dent meg kell, hogy tegyél, mindent megteszel. Nincsenek felesleges gondolatok, semmi.” (35 éves férfi)

Az interjúk alapján a másik legfőbb személyiségjellemző a bátorság volt, s nem csak az önkéntesek esetében. Ez a fajta bátorság főképp a mozgósítási hullámok idején vált igazán érzékelhetővé, hiszen egyik személy fejében sem fordult meg az a gondolat, hogy megpróbáljon elmenekülni a hatóságok elől – emelt fővel vállalták a mobilizálást, s ezzel mindazt, ami a kelet-ukrán régióban várta őket.

„Én meg mindig olyan voltam világeletemben, hogy szerettem a törvényt betartani, nem szerettem ilyen félre... lenni sose, na most mit tudtam én, hogy bujkáljak vagy ne bujkáljak, hová bújjak (...)? Bementünk, aztán ennyi volt, kibírtuk.” (44 éves férfi)

„Nem tudtuk, hogy hová megyünk... merre... Akkor máshogy gondolkodtunk. De még mai napig is, ha engem elvisznek, én nem fogok bujkálni, nem szeretek bujkálni... Nekem van három rigolyám: sose kések, nem bujkálok, sose hazudok, csak akkor, ha nagyon muszáj.” (24 éves férfi)

Önkéntes katonák motivációi

A személyiségjellemzők kapcsán felmerült bennem az a kérdés, vajon mi lehet az, ami az önkéntes katonákat motiválta abban, hogy közvetlenül részt vegyenek a konfliktushelyzetben. Két esetben azt tapasztaltam, hogy erős ellenszenvet éreznek Oroszország iránt. Mindketten a Szovjetunióban éltek több mint 30 évig, s ez az időszak nem hagyott bennük kellemes emlékeket. Egy Oroszországtól teljes mértékben független, a Nyugat felé orientálódó Ukrajnát szeretnék országuknak, amiért véleményük szerint tenni kell – meg kell védeni az országot. Mindezek mellett megjelenik a „hasznosság” fogalma, ami a társadalom számára a hasznos állampolgárt jelenti.

„Így engemet sokan lehülyéztek, leidiótáztak, hogy minek mentél te harcolni az ukránokért, hát ukrán vagy te? Áruló, meg minden. (...) Aki élt a szovjet rendszerben, az tudja, hogy ez a... ez a malom, ez a henger, ami elindul, ez a szovjet henger, ez magától sose áll meg, csak ha megállítják. Mi, akik akkor éltünk, tudjuk, hogy mi az. A szovjet rendszerben inkább nem szabad volt magyarnak lenni, most szabad. (...) De amikor az ember látott olyan képeket, hogy a... az egész eseményeknek a szenvedő alanya éppen az a gyerek, akit mutatnak, akinek az anyját szétlőtte az üteg, vagy átment rajta a tank, látja a könnyeket, meg minden, nem... nem tudok mellette elmenni. És... én úgy látom a dolgokat a világba, hogy nem szeretem a szélsőségeseket. Semmilyen szinten. (...) Mentek a barátaim, mentem én is, van katonai múltam, itthon meg úgy éreztem magamat, hogy azt az időszakot éltem át, hogy úgy éreztem, hogy semmi haszon nincs belőlem. Ott meg olyan hasznosnak éreztem magamat, hogy na, vagyok valamiért itt, van hasznom.” (60 éves férfi, önkéntes)

A harmadik önkéntes interjúalany motivációja a katonaságra, a katona életformára volt visszavezethető. Elmondása alapján már kiskora óta katona szeretett volna lenni, és ahogy betöltötte a 18. életévét, egyből jelentkezett a hadkiegészítő parancsnokságon. Ez idő tájt vette kezdetét az orosz–ukrán háború is, ám őt ez sem tartotta vissza elhatározásától.

„Kiskoromtól kezdve olyan dolgok érdekeltek, hogy katona akartam lenni, utána rendőr akartam lenni, de végül is maradtam a katonaságnál. És utána, hogy jött ez az egész háborús dolog, akkor már elkezdődött, amikor én akartam menni, de ez engem nem hátrált, nem tartott vissza, hogy most más dolgokba kezdjek, vagy szökjek el én

is, mint a többi ember, ezért úgy döntöttem, hogy mégis megyek. (...) Hát... vállaltam. Most mit lehetett csinálni? Igazából az volt a legszomorúbb ebben az egészben, hogy otthon volt a feleségem, meg épp terhes volt. Két hónapos lehetett, és úgy búcsúztam el tőle, hogy nem is tudtam, hogy hazakerülök-e, vagy sem.” (22 éves férfi, önkéntes)

Fogadtatás

A mozgósítási hullámok során egy dolog volt biztos: a bizonytalanság. Az interjúalanyok nem tudták, hová viszik őket és mi fog várni rájuk. Tíz személyből kilencen Ukrajna keleti megyéiben teljesítették szolgálatukat (az egyik önkéntes katona azonban Lemberg környékén, egy kiképzőbázison szolgált), így Odessza, Harkov, Donyeck, Luhanszk területén, s volt közülük, aki a poklok poklát is megjárta, Debalcevét. (Index 2015) Amikor arra kértem őket, meséljenek arról, hogyan fogadták őket a helyiek, mindenkitől ugyanazt a választ kaptam: eltérően. A keleti megyékben élő emberek egy része félt a területet védő katonáktól, illetve ellenségnek titulálták őket, s voltak, akik örültek és valamilyen aprósággal próbálták meg kifejezni hálájukat.

„Valakik köpködtek, volt, akik szerettek minket, valakik azt várták, hogy mikor szabadítjuk már fel őket, ki hogy... emberektől függött. A fiatalság 99%-a azt akarta, hogy legyenek felszabadítva, az idősek fele ide, fele oda. (...) Na, sok emberrel el lehetett beszélgetni normálisan, és sok ilyen segítséget kaptunk tőlük. Nem tudott mit adni, nem volt mit adnia, akkor adott egy 3 literes üveggel sós szalonnát. És mondta, hogy ennyim van, ezt tudok adni, az én családom is éhezik, dolgozni nem járunk, a bányákba nem vagyunk, mert nem működnek, ennyit tudok nektek adni, fiúk.” (24 éves férfi)

„(...) azt kérdezték, hogy ti megesszitek a gyerekeket? Mondom, miért ennék én gyereket? Hogy gyerekeket eszünk... Hát mert azt mondták, hogy mi gyerekeket eszünk, arrafelé gyerekeket esznek, ahonnan mi jöttünk.(...) ők azt csinálják, amit bemagyaráznak nekik. Abban hisznek. És ha azt fogják nekik mondani, hogy a tej fekete, akkor abba fognak hinni. Ott manipulálhatók az emberek.” (22 éves férfi, önkéntes)

„Az ottani emberek, az a helyzet, hogy... hogy mondjam neked... Részben... Szóval mi úgy mentünk oda, nekünk egyből azt mondták, hogy ne bízzatok meg senkiben, ne vegyetek el senkitől semmit, mert ezek itt oroszbarát emberek. Nem Ukrajnához akarnak tartozni. Jól van. Történt egyszer, hogy a bázison voltunk, hogy odajött egy néni, egy zacskó ilyen kisütött krumplis dolgokkal, érted, megsütötte olajban otthon. És jött, hogy nesztek, fiúk, egyétek meg, mert tudom, hogy nincs mit ennetek.” (28 éves férfi)

Interjúalanyaim elmondásai szerint a fő probléma nem is igazán a szakadárokkal volt, hiszen nem tőlük kellett megvédeni egy-egy területet, hanem az orosz katonáktól, illetve csecsen és egyéb nemzetiségű zsoldosoktól. A megkérdezettek egybehangzóan azt a véleményt vallották, hogy a Kelet-Ukrajnában élő emberek könnyen manipulálhatók és megvesztegethetők, így sokan nem is akarták igazán az Ukrajnától való elszakadást, pusztán csak anyagi érdekeik vezérelték őket.

„Oroszok voltak. Fogságba is volt úgy, hogy ejtettünk közülük, és na, orosz papírokkal, orosz katonakönyvvel. Meg voltak a csecsenek... (...)A Kadirov-féle csecsenek azok, akik az oroszok által felbérelt zsoldos katonák. (...) Voltak magyarok is. Egyik oldalon is, másik oldalon is. Szerbek. Voltak, voltak. Mondhatni, hogy az egész tájékról.” (35 éves férfi)

Étkezés, víz

Mint ahogy az a fentiekben már említésre került, a helyi lakosok között akadtak, akik szívélyesen fogadták a kelet-ukrajnai területeket védő katonákat. Szükség is volt olykor a helyi lakosok jóindulatára, ugyanis az étkezés és vízhiány, így a tisztálkodás is, sokszor nagy problémát okozott a katonák számára. Egyes alakulatok jól el voltak látva vízzel és élelemmel, ez azonban nem volt elmondható mindegyikről. Legfőképp azoknak az alakulatoknak jelentett nagy problémát a víz- és az élelemhiány, amelyek olykor aktív tűzharcba kerültek, s ennek következtében az élelem- és vízszállító autó által használt útvonalak járhatatlanná váltak. Interjúalanyaim a vízhiány mellett legfőképp a húshiányt említették – sok esetben hónapokat kellett várniuk ahhoz, hogy egy-egy étkezés alkalmával az alapvető élelmiszereken kívül, mint a rizs, a tészta vagy a burgonya, ne csak húskonzervet fogyasszanak.

„(...) volt olyan, hogy vizünk nem volt két hétig, volt olyan, hogy két hétig nem fürödtem. Ami az evést illeti, volt, hogy húst egy hónapban egyszer láttam, azt lehet mondani, szerencsés nap volt. Amúgy ezeket a feldolgozott ételeket kaptuk, amik persze ehetetlenek voltak. Ha akartál valamit enni, vagy valamit inni, ami normálisabb volt, azt mind neked kellett megvenni. Tehát aki cigizett, kávézott meg szerette a hasát, annak a fizetése rá is ment.” (45 éves férfi)

„Hát, amit tudott az állam, azt biztosított. Amit be tudtak hozni. Amit be tudtak hozni, azt biztosították, de... Megmondom neked, kétszer ettem húst. Egyszer egy ottani lakos adott nekünk egy disznót, egyszer meg lőttem én egy disznót, egy vaddisznót. Akkor, kétszer ettünk disznóhúst. A többi hús az olyan volt, az a konzerv, az a tusonka, meg a perlovka, meg ezek. Nekem azóta jóformán az összes fogam szétment. (...) általában forró vizet ittunk mindig, mert akkor abból kevesebb kell. Akkor egy napra a forró vízből 7 deci elég volt, a forróságban, a melegben. Mert valamikor meg kellett, amikor tudtak utánunk küldeni kaját, akkor vizet is küldtek, és akkor kellett fejenként 6 másfél literes víz egy napra. Ez akkor volt, amikor csendesebb nap volt, amikor tudtak nekünk hozni vizet, meg ilyesmit.” (24 éves férfi)

Négy személy azonban teljesen pozitívan ítélte meg az étel- és vízellátást. Elmondásuk alapján rendszeresen megfelelő mennyiségű és minőségű vizet és ételt tudtak elfogyasztani, s egy-egy főzés alkalmával sikerült a hazai ízeket is reprodukálni a bajtársaknak.

Az étel- és vízellátáson kívül további problémának számított a nem megfelelő öltözet. Az állam által biztosított egyenruha sokszor nem harctérre való anyagból készült, így könnyen szakadt, vagy akár lángra is kapott – életveszélybe sodorva ezzel viselőjét. A katonáknak váltóruhát saját költségen maguknak kellett beszerezniük, ugyanis csak egy darab egyenruhát biztosítottak számukra. Sok esetben a különböző alapítványok, adománygyűjtő szervezetek, valamint önkéntes civilek segítettek a katonákat a szükséges dolgok, mint a ruházat, az élelem, vagy más alapvető cikkek beszerzésében.

„Hát, azokkal voltak gondok, amiket kiadtak, maga a katonaság. Na, azokkal voltak gondok, mert az nem bírt ki négy hónapot sem. Az önkéntesek, ők hoztak nekünk normális cuccokat. Na, hát ők láttak el jobban minket ilyesmivel. Már Debalcevó után igen, már elkezdtek kiadni. Na, nem mondom azt, hogy a legjobbat, de... lehetett benne lenni nyugodtan. Mondjuk, amit legelőször kiadtak, az nagyon gáz volt. Igen hamar lángra lobbant. Nekem is egy... kicsikét kiégett, mondjuk úgy. Olyan anyagból volt csinálva.” (35 éves férfi)

Bajtársiasság, testvériség

A beszélgetések során arra is kíváncsi voltam, hogy interjúalanyaim a mindennapi problémákon túl hogyan jöttek ki társaikkal. A magyar katonák számára mennyire bizonyult nehézkesnek a beilleszkedés, milyen problémák adódtak az együttélésben, illetve az, hogy a szolgálati idő teljesítését követően mennyire tartották/tartják a kapcsolatot egymással. A legtöbben arról számoltak be, hogy egyfajta bajtársiasság, baráti viszony alakult ki a csapattagok között, amelyet napjainkig is ápolnak. Egyetlenegy személy volt, aki nem jött ki jól a társaival, és ennek okát magyarságában vélte. A többiek azonban nem éltek meg hátrányként azt, hogy magyarok, nem érezték azt, hogy bármiféle negatív megkülönböztetés érte volna őket.

„(...) mikor már a legelső eseténél segítettem rajtuk... Mert kettőn segítettem, egy Csernyivcibe valósi román, ő volt a legnagyobb patrióta. Kihúztam a szarból, és akkor utána tiszteltek. (...) utána kijöttünk egymással. Azóta is, a mai napig tartjuk a kapcsolatot minddel, van egy közös zászlónk, mindenkinek csináltattunk akkor annak idején, az egész csoportnak rá van írva a neve, rangja, minden, és mindenki azzal büszkélkedik. Hogyha találkozunk, akkor mindenki... mert általában Lembergben szoktunk találkozni. Mindenki viszi a sajátját, a nyakába köti, találkozunk, úgy járunk.” (24 éves férfi)

„Igyekeztünk mindig megtartani a magyarságunkat, mert sokan voltunk magyarok. Egy olyan húsz százalék körülbelül. Hogy tartottuk meg, szóval... A gépkarabélynak a tárján mindig rajta volt a sárga-kék szalag. Minekünk piros-fehér-zöld volt rajta. Meg a... hogy mondják, a... amit a vállhoz teszünk a puskának, nem tudom, hogy van magyarul, de ott is rajta volt a piros-fehér-zöld. A komámasszonyom küldött egy hatalmas nagy piros-fehér-zöld zászlót, és feltettük az autóra is, amikor mentünk. Mindig vállaltuk a magyarságunkat, és fontosnak tartottam azt, hogy vállaljuk, mert minket, magyarokat nem nagyon szeretnek itten Lemberg megye környékén, kicsit arrébb, és ha... ha mi nem bizonyítjuk azt, hogy amikor baj van az országban, mellettük állunk, akkor nem is várhatjuk el, hogy tiszteljének és szeressenek.” (60 éves férfi, önkéntes)

„(...) ha valakinek valami baja volt, valakinek eltört az autója, akkor ott mindenki azt csinálta, azon volt mindenki, hogy menjen. Nagyon segítettük egymást. És ne adj' Isten, hogy bennünket akármelyikönket máshonnét. Na, nagyon összetartó volt a brigád.” (44 éves férfi)

Éles helyzetek, sérülések

Bár az otlétben is voltak pozitívumok, összességében azonban több rosszat, mint jót éltek át az interjúalanyok. Köztudott, hogy a háború velejárói a sérülések és olykor a halálesetek, és hogy nem lehet rá igazán felkészülni. Ukrajnát teljes mértékben felkészületlenül érte a háború, s ezt a fentebb felsorolt dolgok igazolják – interjúalanyaim elmondása szerint az évek előrehaladtával egyre inkább leépülni látszott a hadsereg, s ezt ők tapasztalták meg legjobban. Az esetek túlnyomó részében (kivételek a Debalcevet megírt katoná) közelharcról nem beszélhetünk, főként távolról (legalább 2-3 km távolságból) különböző robbanószerkezetek, nehézfegyverek használatával zajlott egy-egy tűzharc. A megkérdezettek elmondása szerint legfőképp védelmi feladatokat láttak el,

esetleg az egyes útszakaszon áthaladó forgalom ellenőrzésében is kivették a részüket, ám előfordult az is, hogy egy-egy alkalommal felderítésre küldtek valakit. Az interjúk alapján egyértelmű, hogy a fizikai sérülések mellett, amelyek a megkérdezetteket érték, súlyos lelki sérüléseket is okozott a háború. Először azonban szeretnék pár szót ejteni a fizikai sérülésekről. Interjúalanyaim történeteinek alapján elmondható, hogy sok olyan fizikai sérülést szereztek társaik, amelyek figyelmetlenségből adódtak. A probléma legfőképp az okostelefon túlzott használatából (holott sokszor tiltva volt) adódott, valamint a mértéktelen alkoholfogyasztásból.

„A legtöbb haláleset, az a fiatalokkal történt. Na, a fiatalokat úgy értem, hogy például ilyen 20-22 éves fiúk. Na, ugye, nekik az eszük egyfolytában azon járt, hogy tegyük fel nem, hogy hogy csinálja a dolgát, hanem hogy kéne gyorsan fellépni a facebookra, hogy kéne gyorsan telefonálni a barátnőmnek, szóval... ilyen, ilyen pusztaságokon. Vagyis nem pusztaság, mert nem pusztaság. Csak hát mindennek megvan a maga ideje, hogy mikor lehet telefonálni, stb. És az ilyen dolgokkal, az ilyen dolgokkal volt a legnagyobb probléma.” (35 éves férfi)

A sérülések egy része tehát figyelmetlenségből adódott, ám sok esetben képtelenség volt időben cselekedni a baj elkerülése végett.

„Amikor a bomba felrobbant mellettem, ilyen légnyomást kaptam. Na szóval voltak ilyenek. Hát, meg ilyen kis karcolások (nevet). Volt szilánk is, volt golyó is. (...) én így elmentem szanatóriumba, de konkrétan nem jártam kezelésre. Konkrét kezelésre nem jártam, csak max. így a szanatórium, ami volt.” (35 éves férfi)

„Mellettem is leesett egy rakéta. De szerencsére nem lett nagyon komolyabb bajom. Én nagyon szerencsés vagyok. Sose volt úgy, hogy engem valami komolyabb probléma érjen. Olyan volt, hogy lőttek rám, de hogy átment volna rajtam, olyan nem. Szilánkokat éreztem, de a ruhámba, a táskámba, a cipőmbe fúródott bele csak.” (22 éves férfi, önkéntes)

Lelki sérülések, PTSD

A hibrid háború olyan lelki sérüléseket is okozott a részt vevő katonáknak, melyeknek gyógyulási ideje sokszor túlmutat akár egy-egy komolyabb fizikai sérülés gyógyulási idején is. Említettük, a pszichológiatudományban legfőképp a háború okozta lelki sérüléseket poszttraumás stressz betegségként, avagy PTSD-ként tartják nyilván. Az interjúk tanulságaiból elmondható, hogy azok a katonák, akik a kelet-ukrán megyékben teljesítették szolgálatukat és a szó szoros értelmében részt vettek a háborúban, tapasztalták magukon a PTSD tüneteit (a 10-ből 6 személy). A tünetek főként a hazaérkezést követő 1-2 hét elteltével jelentkeztek és hónapokon át fennálltak, vagy éppenséggel jelenleg is fennállnak. A PTSD-n átesett interjúalanyok legfőképp rémálmokról, nyugtalanságról, idegeskedésről, lobbanékonyaságról, zárkózottságról, remegésről, valamint különböző bevilanó képekről (flashback), vagy éppenséggel emlékezetkiesésről számoltak be az interjúk során, amelyek rendkívül megnehezítették a hétköznapokba való visszatérést. Mindezek mellé társultak azok a családtól, esetleg ismerősi körből származó kérdések és megjegyzések, amelyek sokszor tovább rontottak a helyzeten.

„De még most is, három év után, megmondom neked őszintén, hogy az az égett hússzag, az még most is az orromban van. Mai napig is rengeteget álmodok vele. És

mikor éjszaka ilyesmivel álmodok, másnap úgy jár a kezem, hogy nem tudok megfogni egy csésze kávé. Akkor anyu nekem kétdecis bögrébe tölti a kávé, mert a kicsiből kilötyög, mivel nem tudom megfogni. Annyira reszket a kezem.” (24 éves férfi)

„De annyi, hogy már nem vagyok olyan erős, amilyen voltam. Nem vagyok idő, de... ha nem mentem volna a háborúba, akkor biztos másképp alakul az életem. Már nem testileg, hanem lelkileg... meg éppen fizikailag sem olyan vagyok. Hamarabb felkapom a vizet, meg... négyszer operáltak, mindegyiknél altatva. Debrecenben mondták, hogy lesznek ilyen emlékezetkieséseim, és tényleg. Van úgy, hogy nem emlékszek valamire.” (29 éves férfi)

„Általában utána, miután megtörténik ez, az emberek hazajönnek, stb., először úgy érzik, hogy minden rendben van. De ezt nagyon nehéz feldolgozni. Rémálmokkal, ideg-gel, feszültséggel jár, hangoktól, féléstől, szóval sok minden dolog van így benne, ami ez... ez az egész sok mindent változtat az ember életén. Az ember nem veszi rögtön észre, hogy mi történt vele, hogy miben változtatták ezek a dolgok, ahhoz kell fél év legalább, hogy előjőjön belőled az, ami... ami sajnos előbb-utóbb mindenkiben előjön egyszer. Az idegeskedés, a feszültség, a lát... Na, vannak látomások, hogy például látják, hogy itt megy el valami, azt flashbacknek hívják, de van olyan, hogy megijed a hangoktól. Ez nálam is elő szokott fordulni, hogy például régen, hogyha hallottam, hogy a kutya ugat, akkor fel se figyeltem rá, most, hogyha ugat, akkor vagy leguggolok, vagy megszeppenek, vagy ha petárdáznak, akkor is. Ez ezzel jár. Ez nagyon... morálisan kikészíti az embereket (...) Tehát a szilveszterezést, azt úgy tudom átvészelné, hogy bent ülök a házban, inkább felhúrom a tévét, mindent, a kislánnyal játszok, a feleséggel beszélgetek, lazulunk magunknak, ha Újév van, és így nem hallom.” (22 éves férfi, önkéntes)

A zárkózottságot mint a PTSD egyik tünetét jómagam is tapasztaltam az interjúalanyokon. Két potenciális interjúalanyom egyáltalán nem volt hajlandó beszélni a történekről, illetve a megkérdezett személyek között is négyen egyértelműen közölték velem, hogy nem tudnak mindent elmondani a Kelet-Ukrajnában történekrrel kapcsolatban, ugyanis azok az emberek, akik nem voltak ott, képtelenek felfogni mindazt, amit ők átéltek.

„Minél kevesebb kérdést tesznek fel, annál jobb. Nem kell kérdegetni, hogy... főleg olyanokat, hogy hallod, löttél embert? (...) Ezek a legprovokatívabb kérdések. (...) Szóval nem, egyszerűen én valahogy úgy voltam az első pár hónapban, hogy én civilekkel, senkivel nem tudtam beszélni erről a témáról. Hiába fogom azt mondani neki, hogy becsapódik 40 grád rakéta egy... na. Nem voltak ott, nem tudják, nem értik.” (35 éves férfi)

Az interjúk során három esetben azt tapasztaltam, hogy ez a meg nem értettség a szűkebb környezet és a társadalom részéről, valamint az integrálódás nehézségei egyfajta visszavágódást idéznek elő a katonákban. Ez a vágyakozás legfőképp a Debalcevet is megjáró katona narratívájában bontakozik ki.

„Szóval bánni... nem bánom, hogy ott voltam, hogy elmentem. Az, hogy húz vissza... igen, húz vissza. Ez olyan, mint valami drog. (...) Mennék vissza, igen. Így rájön az emberre, tudod, ilyen honvágy, ilyen... mint valami... nem tudom. Így, mondom, nem voltak konkrétan ezek a problémák, ezek a mindennapos dolgok, tudod. Valahogy így. (...) Ezt mindenki másképp éli meg. Hát... voltak nekem is ezzel... problémáim, de... Vannak napok, amikor nem tudom, hogy egyszerűen hogy bírjam ki. Vagy hogy ott legyek. Igen. Menni kell és kérni kell segítséget.” (35 éves férfi)

Megküzdési stratégiák

Ahhoz, hogy a katonák könnyebben átvészeljék az átélt eseményeket, gyakran előfordult, hogy valamilyen tudatmódosító szereket, legfőképp alkoholt fogyasztottak. Az alkohol rövid időre, de feledteti a problémákat és mindazokat a negatív emlékeket és érzéseket, amelyeket a háború során tapasztaltak meg. Az interjúalanyok arról számoltak be, hogy voltak, akik már szolgálati idejük alatt is túlzottan fogyasztottak alkoholt, ám az esetek többségében a hazatérést követő hetekben jelentkeztek az alkoholproblémák.

„Megmondom őszintén, ez 99%-ban a katonáknál, ez a betegség... ez a dolog, ez alkoholizmusba folyik. Mert ha alkoholba fojtja az ember, akkor kikapcsol. (...) Megmondom, hogy az... két hónap, majdnem, hogy alkoholizmusba vezetett nálam. Egy hónap szabadságom volt, utána meg hazajöttem, egy hónap alatt két hétig mindennap részeg voltam” (24 éves férfi)

„Nagy probléma volt az alkohol. Azt akármikor vállalom, elmondom, mert nem minden ember viseli az ilyen stresszhelyzeteket csak úgy ni. Voltak ilyen... hogy ivott, hogy el tudja viselni.” (60 éves férfi, önkéntes)

„Mert sokak, akiket ilyen problémák gyötörnek, mint bármelyikönket gyötri, azok elnyomják magukban, és ezzel kárt tesznek magukban azzal, hogy alkoholt fogyasztanak utána, mértéktelenül, a családjukat elveszítik, meg mindent... Mindent el tudnak így veszíteni. Szóval... vannak olyanok, akik ilyen... jó életből az utcára kerültek emiatt.” (22 éves férfi, önkéntes)

Az idézett interjúrészletekből látható, hogy a túlzott alkoholfogyasztás a katonák esetében egy, a PTSD-vel való megküzdési stratégia. Ez azonban örökösi kört idéz elő, amely még inkább a mélybe taszítja az embert, s ezáltal a gyógyulás is kilátástalanabbá válik. Ennek az állapotnak sajnos nemegyszer következménye az öngyilkossági kísérlet és az öngyilkosság. (ГолоцUA 2018) Ezt a tényt interjúalanyaim is megerősítették, sőt mi több, két potenciális interjúalanyom is sajnos az öngyilkosság mellett döntött.

Az alkoholhoz való fordulás és az öngyilkossági hajlandóság azonban erősen függ az egyén személyiségétől és motivációitól. Az interjúkból kirajzolódni látszott, hogy azok a személyek, akik konkrét célt állítottak maguk elé (pl. a családjuk miatt egészségesen kell hazatérniük) és erős személyiségjellemzőkkel bírnak, hatékonyabb és jobb eszközöket választottak a háborúban átélt dolgok feldolgozásához. Négyen a család szerepét emelték ki a feldolgozási folyamatban, vagy valamilyen aktív tevékenységet, amely figyelemelterelő funkciót lát el, de véleményük szerint jelentősen megkönnyítené a problémát, ha az állam biztosítaná a pszichológusok segítségét a feldolgozásban, elősegítve ezzel a PTSD-ből való gyógyulást.

„Meg kell nyugodni. Mert pszichiáter velünk egyáltalán nem foglalkozott. Holott azt kellene a legjobban. Egyetlenegy pszichiáter minket nem látott, feldolgozni csak a családdal. Nekem például az segített. A családi környezet.” (24 éves férfi)

„Embertől függ, hogy mi motiválta. Mindig beszéltem a parancsnokkal, hogy nekem két gyerekem van itthon, engem az motivál, hogy nekem haza kell jönni, meg kell maradnom ugyanolyannak, amilyen vagyok, sőt, ha lehet, még jobbá lenni valahogy, meg az értékrendek megváltoznak egy kicsit.” (60 éves férfi, önkéntes)

Összegzés

Tanulmányom a 2014 elején kirobbant kelet-ukrán háború mozgósított és önkéntes kárpátaljai katonáinak visszaemlékezéseit dolgozza fel az ott töltött időszakról narratívákon és témaorientált interjúkon keresztül. A kutatásban három önkéntes és hét mozgósított, korábban sorkatonai szolgálatot betöltött személy vett részt. Két önkéntes motivációjában megjelenik a Nyugat felé nyitó, Oroszországtól teljes mértékben független Ukrajna megteremtése, amelynek érdekében meg kell védeni az országot, valamint a hasznosság érzése; a harmadik önkéntes esetében pedig már a kiskortól kezdődő érdeklődés a katonaság iránt, amelyet a háborúban talált alkalmasnak próbálni.

Az interjúk tanulságaiból elmondható, hogy a súlyos gazdasági és infrastrukturális károk mellett, amelyeket az ország egész lakossága érzékelt, a konfliktushelyzet legnagyobb áldozatai a helybeli lakosok és az Ukrainát védő katonák voltak. Az interjúalanyok elmondásai alapján Ukrajna semmilyen tekintetben sem volt felkészülve a háborúra, és ezt ők tapasztalták meg leginkább. Az élelemmel, vízellátással és ruházattal kapcsolatos problémák is gondot okoztak az otlét alatt, ám a fizikai és lelki sérülések sokkal nagyobb hatást gyakoroltak életükre. A tíz interjúalanyból hatan számoltak be a poszttraumás stressz betegség tüneteiről, amely az idő teltével ugyan enyhébb mértékben, de mindmáig jelen van a megkérdezetteknel. Gyakori tünetek tehát a rossz álmok, idegesség, remegés, zárkózottság, s az ott átélt helyzetekről bepillanó képek (flashback). A megküzdési stratégiák különbözőek – összefüggésben állnak az egyén személyiségjellemzőivel. Az egyik leggyakoribb, ám kevésbé hatásos módszer a hosszabb ideig fennálló túlzott alkoholfogyasztás, amely – bár csak ideig-óráig, de – segít a felejtésben. További önvédő mechanizmusok a zárkózottság, az elfojtás vagy a figyelemelterelés. A feldolgozás folyamatában négy esetben kiemelt helyet kapott a család mint segítség. Az interjúalanyok elmondása szerint mindemellett szükség lenne szakmai segítségre is (pszichológus) a poszttraumás stressz betegség kezelésében, ám ezt az állam nem biztosította számukra.

Irodalom

- 24.hu 2016. *80 kárpátaljai áldozata van az ukrainai harcoknak.* <https://24.hu/kulfold/2016/06/23/80-karpataljai-aldozata-van-az-ukrainai-harcoknak/> (Utoljára megtekintve: 2018.04.29.)
- Eörös Ferenc 2015. Háború és forradalmak: a trauma és az erőszak szociálpszichológiai megközelítésben. In Tomka Béla (szerk.): *Az első világháború következményei Magyarországon.* Budapest, 137–148. p.
- Friedrich Anna 2017. Élő emlékművek – fel nem dolgozott háborús traumák. In Botlik József–Cseresnyésné Kiss Magdolna (szerk.): *A Kárpát-medence elveszített területeiről (Kárpátalja, Felvidék, Erdély és Délvidék) szovjet típusú táborokba hurcoltak kálváriája.* Konferenciakötet. Budapest, Keskenyúton Alapítvány, 62. p.
- ГолосUA 2018. *Матиос озвучил ужасающую статистику самоубийств среди военнослужащих.* <https://golos.ua/i/597717> (Utoljára megtekintve: 2018.05.28.)
- Index 2015. Debalceve lett Ukrajna löporoshordója. https://index.hu/kulfold/2015/02/16/debalceve_lett_ukrajna_loporoshordoja/ (Utoljára megtekintve: 2018.05.20.)

- Keszei András 2012. Jelentés, törés, identitás. In Bögre Zsuzsanna–Keszei András–Ö. Kovács József (szerk.): *Az identitások korlátai. Traumák, tabusítások, tapasztalattörténetek a II. világháború kezdetétől.* 11–13., 16–17. p.
- Kocsis Julianna 2015. A mozgósításnál nincs etnikai megkülönböztetés. Kárpátalja.ma <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/nezopont/a-mozgositasnal-nincs-etnikai-megkulonboztetes/> (Utoljára megtekintve: 2018.04.29.)
- MTI 2017. *Ukrán válság – AZ EBESZ közgyűlése határozatban ismerte el, hogy Oroszország hibridháborút folytat Ukrajna ellen.* <http://archiv1988tol.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1> (Utoljára megtekintve: 2018.04.27.)
- Origo 2015. *Melyik térségben bújnak ki a legtöbben a mozgósítás alól?* <http://www.origo.hu/nagyvilag/20150127-karpataljan-a-mozgositasra-kotelezettek-75-szazaleka-nincsothton.html> (Utoljára megtekintve: 2018.04.27.)
- Rubin, David C. 1995. „Introduction”. In Rubin, David C. (szerk.): *Remembering Our Past.* Cambridge, Cambridge University Press, 1–15. p.
- Pemberton, Simon 2016. A félelem maga a poszttraumás stressz szindróma. *Valóság*, 59. évf. 2. sz. 113–116. p.
- Társulási megállapodás egyrészről az Európai Unió és tagállamai, másrészről Ukrajna között.* <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK14169-4R.pdf> (Utoljára megtekintve: 2018.04.24.)
- Unoka Zsolt–Purebl György–Túry Ferenc–Bitter István (szerk.) 2012. *A pszichoterápia alapjai.* Budapest, Semmelweis Kiadó, 156. p.

EDINA BARÁTÓ

WAR AND TRAUMA. THE EASTERN-UKRAINIAN FRONT IN THE RECOLLECTIONS OF TRANSCARPATHIAN SOLDIERS

This paper covers reminiscences of mobilised and volunteer soldiers of Transcarpathia on the period they spent in the Eastern-Ukrainian war through narratives and theme-centred interviews. The participants of the research were three volunteer and seven mobilised soldiers previously participating in a compulsory military service. In the case of two volunteers, the main motivations were the establishment of Ukraine opening toward the West and fully independent from Russia which must therefore be protected, and the sense of usefulness; the third volunteer reported as motivation his particular interest in military at an early age, which he considered appropriate to explore in the war. As regards to the lessons learnt from the interviews, it can be concluded that, besides the severe economic and infrastructure damages perceived by the entire population, the greatest victims of the military conflict were the local inhabitants and the soldiers defending Ukraine. According to the interviewees' statements, Ukraine had not been prepared for the war in any respect, and they were those who had faced the consequences first hand. Six out of the ten interviewees reported posttraumatic stress symptoms, which, although over time to a lesser extent, but are still very much present. In the trauma processing period, family's help was given a prominent position in four cases. As the interviewees see it, they would have also needed professional (a psychologist's) help in the treatment of the posttraumatic stress, but it has not been provided them by the state.